

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI MATEMATIKAGA TAYYORLASH METODIKASI

Nazirjon Azimjanov

Turan International University

PhD dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21972217>

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni matematikaga tayyorlash vositalari orqali mantiqiy tafakkurini o'stirishning mazmun-mohiyati, pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, faoliyat turlarini tashkil etishdagi vazifalar va ilk matematik bilimlarni rivojlantirish uchun tavsiyalar, mantiqiy tafakkur orqali aqliy rivojlanish va matematikaga qiziqishni uyg'otish haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: matematika, bolalar, mantiqiy tafakkur, bilim, ta'lim-tarbiya, mashg'ulot, uzluksiz ta'lim, maktabgacha ta'lim, matematik tasavvur, usul, vosita, natija, tarbiyachi.

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Avvallari bu tizim jamiyatning turli sohalarida mehnat qilayotgan ota-onalarning ijtimoiy faoliyati uchun shart-sharoit yaratishgagina xizmat qilgan bo'lsa, endilikda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ish mazmuniga qo'yilgan talablar ham o'zgartirildi. Asosiy vazifalardan biri kichkintoylarni maktab bosqichida o'qishga tayyorlashdir. Yosh avlodni o'z xalqi, jamiyati va yurtiga fidoiylilik ruhida kelajak taqdiri uchun mas'ullikni his eta oladigan, boy milliy madaniy merosimiz va qadriyatimizga hurmat va asrab avaylash ruhida tarbiyalash, jamiyatimiz oldida turgan kechiktirib bo'lmas vazifa ekan, bu barcha ta'lim-tarbiya ishi bilan shug'ullanuvchi xodimlardan katta mas'uliyatli ishlarni bajarishni talab etadi. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi uzluksiz ta'limni bir butun tizimini yaratish vazifasini ilgari surdi va mutaxassislar tayyorlash sifatiga qo'yiladigan talablarni yanada oshirdi. Yana shunga bog'liq holda Respublikadagi oliy o'quv yurtlaridagi ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtirish masalasi dolzarb masalaga aylandi. So'nggi yillarda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida matematika o'qitish o'z ko'lami va ahamiyati jihatidan nihoyatda katta bo'lgan o'zgartirishlarni amalga oshirildi.

Maktab oldiga yangi maqsadlarning qo'yilishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida matematik ta'lim berish mazmunining tubdan o'zgarishiga olib keldi. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida matematik ta'lim berish usulining mazmuni quyidagilardan iborat:

1. Matematika o'qitishda ko'zda tutilgan maqsadlarni asoslash. (Nima uchun matematika o'qitiladi, o'rgatiladi?).

2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida matematika o'qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o'rgatish?). Ya'ni, bolalarga bilimlar qanday berilganda, bu bilimlar hozirgi zamon talablariga mos keladigan bo'ladi.

3. Matematik bilim berish usullarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o'qitish kerak?), shuningdek, bolalar hozirgi kunda zarur bo'lgan bilimlarni, malakalarni, ko'nikmalarni va aqliy faoliyati, qobiliyatlarini egallab oladigan bo'lishlari uchun o'quv ishlari metodikasi qanday bo'lishi kerak? Matematik bilimlarni egallash jarayonida bolalar shaxsining rivojlanishi va shakllanishini amalga oshirish uchun qanday o'qitish kerak?

4. Matematik bilim berish vositalarini darsliklar, didaktik materiallar, ko'rsatma-qo'llanmalar, pedagogik texnologiyalar va texnik vositalarni ishlab chiqish (nima yordamida o'qitish).

5. Ta'limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish (dars va ta'limning mashg'ulotdan tashqari shakllarini qanday o'tkazish?) Mashg'ulot ishlarini qanday tashkiliy metodlarda o'tkazish kerak? Mashg'ulot jarayonidagi ta'limiy va tarbiyaviy masalalarni qanday qilib yanada samaraliroq hal qilish kerak?).

Bolalarga bilim berish maqsadlari, metodlari, vositalari va shakllari metodik tizimning asosiy komponentlaridir.

Mashg'ulotlar o'quv yili boshidan boshlab haftasiga 1 martadan (1 yilda 36 marta) o'tkaziladi. Sentabr oyida bir mashg'ulotning davomiyligi 10 minutdan oshmasligi kerak. Oktabr oyidan boshlab mashg'ulot davomiyligi sekin-asta 15 minutga yetkaziladi. O'rta guruhda mashg'ulotlar sentyabr oyidan boshlab, haftasiga 1 marta o'tkaziladi. Mashg'ulot 20 daqiqa davom etadi. Yil davomida 36 ta mashg'ulot o'tkaziladi. Bolalar harakatli-ko'rsatmali shaklda berilgan o'quv materiallarini yaxshi o'zlashtiradi. 5 yoshga qadam qo'ygan bolalarni o'qitishda didaktik o'yinlardan keng foydalanish kerak. Topshiriqlarning bajarilish jarayonida tarbiyachi bolalarni o'z harakatlarini (nima qilganlarini va qanday qilganlarini, natijada nima hosil bo'lganini) tushuntirib berishga undaydi. 6 yoshli bolalarda o'z xulq-atvorini boshqarish qobiliyati paydo bo'ladi; erkin xotira, diqqat rivojlanadi. Shu yoshda topshiriqni bajarishga, o'z ishiga ijobiy baho olishga intiladilar. Ular o'quv topshiriqlariga katta qiziqish bilan qaraydilar. Bolalar katta guruhda birinchi o'nlik sonlarini yaxshi o'zlashtirishlari kerak. Har xil buyumlar to'plamini sanash, ularning qatorda kelish tartiblarini aniqlash jarayonida sonlar mohiyatini o'zlashtirish amalga oshiriladi. Bolalar bilan bajariladigan hamma ishlar ular oldingi bosqichlarda olgan bilimlar va ularni

hisobga olish asosida tashkil qilinadi. O'rganishni o'tilganlarni takrorlashdan boshlash kerak. Har qaysi yangi bilim oldin o'zlashtirilgan bilimlar tizimiga kiritilishi zarur. Mashqlar miqdori yetarli bo'lgandagina bolalarda puxta malaka va ko'nikmalar shakllanishi mumkin. Bolalarni buyumlar, o'yinchoqlar, geometrik figuralar, kartochkalar va rasmlardagi tasvirlarni sanash (qayta sanash, qo'shib sanash, ajratib sanash)ga, ob'ektlar miqdorlarini sezish bilan aniqlashga mashq qildirish kerak. Mazkur guruhda haftada 1 tadan mashg'ulot o'tkaziladi. Maktabga tayyorlov guruhi bola 7 yoshga qadar son, buyumlarning shakli va kattaligi haqida nisbatan ko'proq bilimlarni o'zlashtirgan bo'lishi, fazoda (2 va 3 o'lchovli) va vaqt bo'yicha mo'ljol ola bilishi kerak. Tarbiyachi bolalarda matematik bilimlarga ustivor (turg'un) qiziqish, ulardan foydalanish malakasi va ularni mustaqil egallashga intilishni tarbiyalashga harakat qilishi kerak. Shu yoshda bolalarda mustaqil fikrlashni, fazoviy tasavvurni rivojlantirish, ayniqsa, muhim. Maktabgacha tayyorlov guruhi uchun elementar matematik tasavvurlarni rivojlantirishda bolalarning oldingi bosqichlarda olgan bilimlarini sistemalashtirish, kengaytirish va chuqurlashtirishni nazarda tutadi. Elementar matematika mashg'ulotlari oldida bir qator maqsadlar qo'yilgan. Bular: ta'limiy, tarbiyaviy va amaliy maqsadlardir.

Ta'limiy maqsadlar-bolalarda real olamdagi yuz beradigan eng sodda xodisalaridagi miqdoriy nisbatlarni tushunishga va olamdagi fazoviy shakllarni, ularning joylashishlarini, natural son, geometrik shakl, miqdor va boshqa tushunchalar mavhum, ammo ular real borliqdagi narsa va buyumlarga xos bo'lgan bog'lanish va munosabatlarni aks ettiradigan hajmdagi bilimlar berish. Bu bilimlar fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishga, mantiqiy fikrlay bilishga yordam berishi kerak. Shuningdek, matematika mashg'ulotlari bolalarda o'z ona tilida xatosiz so'zlashga, o'z fikrini aniq va ravon qilib bayon eta bilishga, o'z nutqida matematik terminlarni to'g'ri qo'llashga yordam berishi kerak. Matematik nutqda aniqlikka rioya qilish va har bir so'zni o'z o'rnida ishlata bilish ayniqsa muhimdir. Bu bolalarni maktabda asosiy fanlardan bilim olishga o'rgatishda ham zarur.

Tarbiyaviy maqsadlar-matematikaga doir bajariladigan ishlar bolalarni boshqa oladigan bilimlariga qaraganda ko'proq sabotlikka, tirishqoqlikka, puxtalikka, aniqlikka o'z fikr va xulosalarini nazorat qila olishga, ayniqsa, kuzatish, tajriba va fahmlash asosida aytiladigan fikrlarining ravon bo'lishiga e'tibor berishga odatlantirish kerak. Bu bilan bolalarda matematik bilimlarga bo'lgan qiziqish, matematik masalalarni sabr toqat va tirishqoqlik bilan yechish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Shu bilan birga induktiv va deduktiv tafakkurning boshlang'ich ko'nikmalarini aqliy operatsiyalarni, ya'ni tahlil qilish,

sintez qilish, taqqoslashni, abstraktlashtirish va umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga, idroklilik va ziyraklikni, fazoviy tasavvurlarni va tafakkurni oʻstirishga matematika taʼlimi katta ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Maktabgacha taʼlim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-sonli hayʼat yigʻilishi qarori bilan tasdiqlangan “Ilk qadam” dasturi asosida bilish jarayonining rivojlanishi sohasidagi oʻquv-tarbiyaviy faoliyat yakuniga yetganidan soʻng 6-7 yoshli bolalarda:

- bilim olishga faol qiziqishni namoyon etishi;
- oʻquv va hayotiy faoliyat uchun axborotni mustaqil ravishda topishi va undan foydalanishi;
- predmetlar, voqealar va koʻrinishlar oʻrtasidagi oddiy aloqalarni tushunib, ularni yaxlit bir butunlik sifatida idrok qilishi;
- raqamlar, hisob-kitobni bilishi va ularni hayotda qoʻllay olishi;
- makon, shakl va vaqtga mos ravishda ish tutishi;
- elementar matematik hisoblashlarni amalga oshira olishi;
- atrof-muhitdagi voqea-hodisalar va koʻrinishlarni kuzatishi hamda tadqiq qilishi;

atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona va gʻamxoʻr munosabatni namoyon eta olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda PQ-2707-sonli «2017-2021 yillarda maktabgacha taʼlim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi Qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrda “Maktabgacha taʼlim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-3261-son qarori.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrda “Maktabgacha taʼlim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-51981-son farmoni.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 mayda PQ-4312-sonli “Oʻzbekiston Respublikasi maktabgacha taʼlim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”.
5. Bikbaeva N.U. va boshqalar. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish. T.: 1995.